

VÁCLAV PLETKA

Tři žďárské lidové zpěvníky z r. 1848

Důležitost zkoumání lidových rukopisných zpěvníků pro studium vývoje naší písňové kultury zdůrazňoval již Bedřich Václavek,¹ ale ve svých snahách o využití tohoto materiálu zůstal osamocen. Teprve široký výzkum dělnického zpěvu, jemuž jsme se v posledních letech věnovali spolu s Vlad. Karbusickým,² znovu prokázal, jak významným pramenem pro písňové studium mohou být rukopisné zpěvníky.³ Také v dalších výzkumech, jimiž se nyní zabýváme, klademe velký důraz na rukopisné zpěvníky a v současné době máme shromážděno již 400 rukopisných zpěvníků. Lze očekávat, že dalším bádáním tento počet ještě vzroste.

Je pochopitelné, že na základě těchto rukopisných zápisů jeví se nám obraz zpěvu našeho lidu v mnohých rysech podstatně jinak, než toho bylo možno dosáhnout rozbořem tištěných zpěvníků.⁵ Je třeba ovšem předem zdůraznit, že

¹ V článku „O důležitosti rukopisných zpěvníků lidových pro studium lidové písně“, *Nár. věstník československý*, roč. XVII, 1924, str. 53–55, přetištěn v knize „O české písni lidové a zlidovělé“, Praha 1950, str. 64–67; ve stati „Pomocné prameny pro studium písně lidové“, tamtéž roč. XVIII, 1925, zvláštní svazek čís. 1., str. 79–85, přetištěno tamtéž jako předch., str. 68–76; materiálu z 20 rukopisných zpěvníků použil ve své habilitační práci „Písemnictví a lidová tradice“, 2. vyd., Praha 1947, a v edici zlidovělých písní epických (*B. Václavek - R. Smetana, České světské písně zlidovělé I. Písně epické*, Praha 1955).

² Výsledkem této práce je dvousvazková edice „Dělnické písně“, vydaná r. 1958.

³ V době dokončování edice „Dělnické písně“ měli jsme k dispozici přes 50 rukopisných zpěvníků (viz soupis v oddílu B bibliografie dělnického zpěvu) a jejich počet novými nálezy dále vzrůstá.

⁵ Takový obraz zpěvu české společnosti od poloviny minulého století podali *B. Václavek a R. Smetana* ve svém „Českém národním zpěvníku“, Praha 1940, 2. vyd. 1949. Jejich rozbor spočíval na zpracování 160 tištěných společenských zpěvníků. Dnes i počet tištěných zpěvníků byl rozhojněn dalšími výzkumy asi o 90 čísel. K lepšímu dokreslení našeho národního zpěvu však bude třeba prozkoumat ještě stovky zpěvníků školních, výskyty písní v časopisech, letáky, novější kramářské písně a starší šlágrové edice, vzpomínkovou literaturu, různé archivní prameny atd.

nové, podstatně hlubší studium těchto základních pramenů k lepšímu poznání vývoje našeho národního zpěvu je teprve v počátcích a že tedy závěry, které ze zatím objeveného materiálu vyplývají, nemohou být ještě definitivní. Jistě však není na škodu seznámit i s těmito dílčími výsledky naši veřejnost,⁶ neboť jen soustředěným zájmem o objevení a hodnocení dalších pramenů je možno dosáhnout v budoucnu žádoucí úplnosti.

Jedním z nejzajímavějších období, které si vyžádá podrobného zpracování, je především doba kolem revolučního roku 1848. Zdálo by se, že po četných pracích, vyvolaných především stým výročím před deseti lety, nebude již zde co objevovat. Písňový materiál byl tehdy soustředěn Jaroslavou Václavkovou⁷ v edici, v níž je otištěno celkem 80 písňových textů.

Již pouhé srovnání s několika rukopisnými zpěvníky však ukáže — a to bude hlavní náplní naší studie — že písňový repertoár revolučního roku byl podstatně širší, že písně podléhaly již záhy po svém vzniku variačnímu procesu atd. Toho všeho si však podrobněji povšimneme již v dalších našich výkladech.

Tři rukopisné zpěvníčky, o něž se budeme opírat, jsou uloženy v Okresním museu ve Žďáru nad Sázavou. První z nich, zpěvník Josefa Pluhaře ze Žďáru,⁸ byl psán (podle datování u různých písní) v letech 1850 až 1857 a je v něm zachyceno celkem 92 písňových a veršovaných zápisů.⁹

Druhý sešitek (který byl vložen do předchozího zpěvníku) má nadpis »Zpěvník« a podle údajů okr. musea pochází z rodiny Pluhařovy a Trefulkovy ze Žďáru. Není datován, ale podle písma lze soudit, že byl psán asi v době kolem r. 1850—60. Obsahuje na 14 popsaných stranách celkem 21 písňových zápisů, všechny s melodiemi.¹⁰

A posléze třetí zpěvník, mající název »Písně pro Spěv a Güttau Františka Frenclovského«, obsahuje celkem 68 písní, vesměs s nápěvy s doprovodem (jen u 2 písní, vypsanych patrně z nějakých »skládání pro lid«, nápěv chybí). Podle údajů z Okr. musea ve Žďáru byl Frenclovský starý písmák a bydlel ve Žďáru v Dolní ulici.¹¹

Počet melodií, zachycených ve zpěvnících, je tu poměrně značný; ze 181

---

⁶ Ze stejného důvodu jsme podali např. rozbor zajímavého rukopisného zpěvníku Václava Hukala z Jaroměře, obsahujícího dělnické a vlastenecké písně, v ročence Krajského vlastivědného musea v Hradci Králové 1958.

⁷ J. Václavková, Písně roku 1848, Praha 1948. Straně 204. Je škoda, že edice byla vydána bez jakéhokoliv poznámkového aparátu. Ani v přetiscích jednotlivých písní, jak lze srovnáním zjistit, není zcela spolehlivá. Přesto však, vzhledem k její všeobecné přístupnosti a soustředění aspoň základního materiálu, na ni pro úsporu místa v dalším odkazujeme.

⁸ Inventární číslo je 1873/I.

⁹ V dalších výkladech budeme jej označovat značkou souborné dokumentace rukopisných zpěvníků - BS 122.

¹⁰ Inventární číslo 1873/II. Budeme jej označovat BS 123.

¹¹ Invent. číslo 823. U nás značka BS 124.

zápisů je jich téměř polovina (87) s melodiemi. Běžně není v rukopisných zpěvnících výskyt melodií tak častý — průměrně lze najít melodie asi v 10–12% případů.

Ve všech třech rukopisných zpěvníčcích (ježto se některé zápisy opakují) je zachyceno celkem 143 různých písní. Z toho je 32 písní, vztahujících se bezprostředně svým obsahem k roku 1848, 27 písní patří mezi zlidovělé (ovšem ke zlidovělým lze počítat i řadu písní z první skupiny), dalších 42 čísel jsou písně lidové, vesměs hojně šířené rukopisnými společenskými zpěvníky; dále je tu zastoupeno 30 různých písní (a též básní) rozmanitého původu¹² a posléze je tu 11 písní německých (některé mají obdobu v českých textech) a 1 českoněmecká píseň.

Nás bude ovšem zajímat především skupina první, obsahující písně, jež mají vztah k roku 1848.¹³

Pro úsporu místa budeme texty, jež jsou přetištěny jinde — především ve výše citované práci J. Václavkové¹⁴ — jen srovnávat, kdežto ty písně, jejichž výskyt je zatím ojedinělý, budeme přetiskovat. V rámci skupin řadíme písně pro přehlednost abecedně podle počátku první sloky.¹⁵

---

¹² Některé jsou jasně kramářského původu, jiné budou patrně — až se zjistí jejich přesný původ, autorství apod. přiřazeny též k písním zlidovělým nebo naopak k lidovým. Dosavadní materiál, který ještě zatím není úplný, ani nebohatá literatura o tomto předmětu, nemůže nám podat dostatek dalších údajů a informací.

¹³ Problematikou nově objevených písní z doby kolem r. 1848 se chceme souborně zabývat až po prozkoumání všeho rukopisného (a pokud možno i jiného materiálu), což si ovšem vyžádá ještě delší doby. Již dnes však můžeme na základě dosud prozkoumaného materiálu říci, jak už jsme zdůraznili výše, že rukopisné zpěvníky podstatně obohatí naše dnešní znalosti o tehdejším repertoíru.

¹⁴ Viz pozn. 7.

¹⁵ Vždy uvádíme nejprve začátek první sloky každé písně, dále za zkratkou nd (=nadpis) zachytíme titul (pokud byl uveden), číslicí a zkratkou „sl“ počet slok, písmenem „N“ označujeme zda je připojen nápěv, za zkratkou „zj“ (=zpívá se jako) následuje případný údaj o melodii, Zkratka „p“ značí poznámku. V závorce uvádíme pak za zkratkou BS číslo zpěvníku a ležatou čárkou k němu připojené pořadové číslo písně ve zpěvníku. Za zkratkou „Václ.“ uvádíme stránku, na níž je píseň otištěna v práci, citované v pozn. 7.

A. Písňě žďárských rukopisných zpěvníků,
vztahující se k roku 1848

1. JIHOSLOVANŮM

1. Ach synové moji, Hrdinové v boji, Vám jen máme Co děkovat, Že Rakousko stojí.	2. Maďar chtěl být pánem I nad vaším bánem, Nemějte jen Žádné strachy Před tím hrubiánem.

3. Tak nesmí být tomu,
Nevěřte nikomu,
Však my se vám
Odměníme,
Jenom jděte domů.

U písňě, otištěné ve zpěvníku BS 122-70, není uveden nápěv, ale nepochybně (podle rozměrů verše) se zpívala podobně jako známá „Šušelka nám píše“ na nápěv „Na tom pražském mostě“. Jediný další výskyt je ve zpěvníku BS 190, kde byl zapsán bezprostředně po r. 1848.

2. Bude vojna, bude, / kdo tam na ni půjde? / Čechové, Slezáci, / nd Válka 6sl (BS 122—25). Od otisku ve *Václ.*, str. 104, se náš text liší jen v 4/2: trestala. Píseň se vyskytuje ještě ve čtyřech jiných rukopisných zpěvnících (BS 144, 165, 171 z let 1850 až 1862) celkem v nepatrně odchylném znění.

3. Co pak ti Češi dělají, /: že se k nám Němcům neznají. :/ nd Smněch (sic!) 5sl N at [K. Havlíček] (BS 124—48). V bibliografii *Václavkova a Smetanova „Českého národního zpěvníku“* (dále zkracuji ČNZ) se uvádí jen jeden zpěvníkový výskyt z r. 1848. V rukopisných zpěvnících bylo zatím zjištěno 8 výskytů, vesměs z poloviny 19. století, což svědčí o značně intenzivním šíření písňě. Od otisku *Václ.* se náš zápis liší v těchto místech: 1/2: nedají, 2/1: Vždyť nám je Čechů, 3/1: Co pak vám, 3/2: Vždyť.

4. Dolů, s nebes báně / Sstoupil anděl Páně, / Nade hradem Praským stane, / nd Věžňům na hradě Praském 5sl (BS 122—3). Zatím nebyla tato píseň v jiných rukopisných nebo tištěných pramenech zjištěna. Vzhledem k nábožensky sentimentálnímu obsahu nesouvisí přímo s tradicí roku 1848 a proto ji zde v plném znění nepřetiskujeme.

5. SLOVENSKÁ

1. Drazí bratři, vzhůru, vzhůru k boji,
(: Ať Slovan jako skála v buřném moři stojí, :)
Sem šavle, cepy, kosy a kdo náš, zbraně nosí;
(: Rázně pak na Maďara i na Němce vraha. :)

2. Nedal nám Bůh volnost, i vlast Slávu,
 (: Řeč sladkou, srdce dobré, také vtipnou hlavu, :)
 A když nám ji dal Bůh sám, nesmí ji nikdo vzít nám,
 (: A kdo chce volnost vzíti, vrah je vlasti drahé. :)

3. Ó ty Němče lstivý, ze lží kutý,
 (: Nedáme se víc vázat hanebnými pouty :)
 Otroctví dolů odhodit a chutě v něj uhodit
 (: To žádá máti drahá tebou uražená. :)

4. Ty Maďare směšný, krutý, hrubý,
 (: Chceš nám vzít jazyk hladký a dát nám tvrdohubý, :)
 Ty jen vždy terentete, ať slovanský duch se zmete;
 (: Ó, běda, běda tobě, pomsta tě nemine. :)

5. Chopte tehdy, ostré, pevné meče,
 (: Proudem pak jedovatá krev vrahů ať teče :)
 Hrom a blesk v pravou stranu a vlevo silnou ránu,
 (: Perun však hromovládny všeco zhubí, střese. :)

6. Rozvine se lípa, v plné záři,
 (: Jeví pak slávy dcera, radost v jasnou záři :)
 Ať žije země krásná, řeč naše libohlasná;
 (: Sláva buď všem Slovanům, cizozemcům zkáza. :)

Píseň, otištěná ve zpěvníku BS 124-24 i s nápěvem, není zatím známa z tištěných zpěvníků, byla však již objevena v dalších 2 rukopisných zpěvnících (v BS 158 z poloviny 19. stol. v 5 slokách — zde s poněkud odchylným začátkem 1. sloky: Drazí bratři hura, hura... — a ve zpěvníku BS 108, pocházejícím přibližně z doby před r. 1850, též o 6 slokách). Další dva v poslední době zjištěné výskyty (BS 191 s názvem „Sláva Slovanóm, cizozemcóm zkáza“ a BS 202, (oba o 6 slokách) svědčí o velmi intenzivním šíření písně.

6. Hej Slované! ještě naše slovanská řeč žije, / Dokud naše věrné srdce pro náš národ bije; /
 nd Vlastenská 3sl N at [Samo Tomášik]. Tato zlidovělá píseň, patřící k nejrozšířenějším, je tu otištěna v tradičním tříslukovém znění, viz též *Václ.*, str. 41. a j. Podle ČNZ je v tištěných zpěvnících celkem 108 výskytů. Též hojně je rozšířena v rukopisných zpěvnících, kde kromě zde uváděného (BS 124—31) najdeme ještě dalších 29 výskytů, což není ještě samozřejmě konečné číslo. Zajímavé je, že v rukopisných zpěvnících se setkáváme s víceslokovými versemi, jež vznikaly buď kontaminací s jinými písněmi (viz např. BS 15, kde je spojena s písní „Vlasti své buď Čechu věrný“) nebo tvorbou dalších slok (BS 151 - 4sl, BS 158 - 6sl a j.). Velmi značný je též počet kramářských tisků (Václavek jich uvádí 8) a různých parafrází.

7. ČESKÉ DÍVKY

[Zpívá se] jako: Hej Slované

1. Hej Slovanky, jakou slávu,
Jste si vydobily,
Že jste život pro svobodu,
S námi nasadily,
Když i město nás zradilo
A děla když zněly,
Vy jste s námi nad svobodou
Ve dne v noci bděly.
2. Vražedně když se vedral
v tiché byty zrádce,
chtě nás loupit, práv nás zbavit,
Být ukrutný vládce,
Tu jste s námi lupičovi
Tarasily cestu,
Bohužel jste posloužily
Nevděčnému městu.
3. Sláva jest již, když chce jinoch
Pro svobodu padnout,
Když však dívky, krásné růže,
Mají pro vlast zvadnout,
Toť jest oběť, kterou znají
Češky jenom klásti,
Sláva vám! vy dívky české,
Dcery slavné Vlasty!
4. Zrádce když bratry uvěznil,
Hledaje v nich vinu,
Sám původcem jsa ukrutných
A bezprávných činů,
Tu jste hlasů svých pozvedly
Proti zradě černé,
Činem jste se okázaly
Co vlastenky věrné.
5. Za to bude sláva vaše
V dějinách se skvíti,
Za to každý z nás je hotov
Pro vás krev vylíti.
Pomník skvostný bude každý
Z nás vám věnovati,
Když vás bude před světem vždy
S úctou jmenovati.
6. A když roušky krásných duší
Práchnivěti budou,
Když i také tráva uschne
Nade hrobkou chudou;
Budem předce na vás vždycky
S vděčností vzpomínat,
Sláva vám! vy zdárné Češky,
Budem věčně zpívat. —

Kromě tohoto výskytu ve zpěvníku BS 122—24 nacházíme další zápisy písně v BS 27 z r. 1848/49 o 3 slokách a zápisy šestislokové v BS 68 (bez vnočení) a v BS 157 (asi z pol. 19. stol.). V tištěných zpěvnících nebyla zatím zjištěna.

8. Hej vy páni s fráčkem, / s německým zobáčkem, / nd Na pány Franzy 7sl N at [K. Havlíček] (BS 124—47). Od *Václ.*, str. 28, se tento text liší v 2/1: není hloupý, 2/2: také skoupý, 2/3: německého u *Václ.* asi chyba tisku), 2/5: víc, 3/3: rejdy, 3/4: šmejdy, 6/1: si ty. Text v BS 122—29, začínající „Hoj vy . . .“ se liší jen nepatrně v 1/4: krobyjanství, 2/5: již.

V tištěných pramenech uvádí ČNZ jen 1 výskyt (z r. 1848), zatím co v rukopisných zpěvnících je celkem 6 výskytů, z toho 5 již v letech 1848—51. Nejzajímavější je výskyt v BS 126, kde je celkem 9 slok, tedy o 2 víc, než známe z tištěných textů.

9. P R A H A

[Zpívá se] jako: Hej Slované

1. I bude stát naše Praha, Co Vltava plyne, Dokud svět se nerozboří, Praha nezahyne, Viz ty věže hrdě zřící Do zory nebeské, Viz ty hrady skálopevné, Svědky slávy české.	2. Češi Prahu založili, Čechům taky patří, Nenechme si tedy vyrvat Naši matku bratři, Kdyby tak tisíce Němců Nazvaly ji svoji, Dokážem jim, kdo tu pánem, Naší pěstí v boji.

3. Buďte našich předků hodni,
Syni z české krve,
Ať ti švábi, že jsme reci,
Zvědí hned poprvé,
Jako Žižka vrahy zpupné
Vyhnal z naší vlasti,
tak my též ty dravce zbíme,
do země propasti.

Píseň zachycená ve zpěvníku BS 122—27 se nikde jinde v rukopisných ani v tištěných zpěvnících nevyskytuje. Jediný další výskyt přetiskuje *M. Novotný*, Letáky z roku 1848, Praha 1948, 202, podle opisu z LANM. Jako autor je uveden F. X. Hora.

10. Já jsem Češka zrozená, / Za Čecha se vdám, / nd Věrné české děvče 6sl (BŠ 122—78). Výskyt ve *Václ.*, str. 55, který má 11 slok, ukazuje na kramářský původ písně. Náš text je sice jen šestislokový, ale přináší v 5. sloce motiv odjinud neznámý:

»Svatý Vácslav se modlil
čerte vem Němce;
Ta šelma prašivá
Z Čech uhnout nechce atd.«

V tištěných zpěvnících (podle bibl. ČNZ) se píseň nevyskytuje, ale v rukopisných zpěvnících je hojně zastoupena: celkem známe již 14 výskytů, některé s pozoruhodnými vlastenecko-radikálními slokami.

11. KONSTITUČNÍ NEVĚSTA

1. Já přešťastný ženich si vzal konstituční nevěstu,
A tak sem anděla dostal v živobyті na cestu;
S tou nebude revoluce, mít jen samé radosti,
Vždyť je celá od konštituce, kůže, maso i kosti.
2. Prvně ctí národnost hezky, české řeči rozumí,
Celý den jen mluví česky, ovšem jinak neumí.
A když já německy řečím, ctí řeč cizím jazykem,
Jen mě zticha praští někdy, třebaš taky rendlíkem.
3. Také v spolčujícím právu zákon má prostopášný,
Dávno již měla v tom slávu, holky svolat u kašny,
Tam mluvila o vojácích, o vojnách a o bojích,
O kulkách a o bodácích, a podobných nástrojích.
4. Co se týče obcování, byla vždy všeobecná,
Vždyť z Podskal až na Hradčany, každého mužského zná,
Pak drží veřejné soudy, na ulici hned se pře,
Každý pes vlezte do boudy jak jen hubu otevře.
5. A co pak svoboda tisku, tu už napřed deset let,
O censuře ani vřisku, kdo chce může tisknout hned,
Proto také já již čekám, rád bych si co vysloužil,
Náklad svůj dám hnedky někam, po svatbě bych nestoužil.
6. Její obranu národní sama by mohla vést seč,
Neb má zuby, nehty hodný, ostřejší ještě jak meč;
A kanon má pod zádama, ten sic prachem nehoří,
Když z něj však vystřelí sama, celý dům se rozboří.
7. Mimo toho ještě ctností má ona na tisíce,
Já ale jich řekl dosti, nepovím už nic více;
Kdo však chce co ženich tučný, sám ucítit mou radost,
Vem si holku konstituční, v Praze on jich najde dost.

Píseň, zapsaná v rukopisném zpěvníku BS 124—50, nebyla zatím v jiných rukopisných pramenech zachycena! Satirický text i snadný nápěv („Když jsem já ty koně pásal“) svědčí o tom, že píseň byla nepochybně určena ke kupletnímu provádění. V letákovém tisku, vydaném Ant. Panenkou (*M. Novotný*, Letáky z r. 1848, l. c. 48), jsou některé drobné odchylky.

12. SMUTNÁ PÍSEŇ UBOHÝCH SEDMAŠEDESÁTNÍKŮ

Jako: Když sem já chodíval přes ty lesy.

1. Když byly ještě ty staré časy,
ach ouvé, staré časy,
Měli jsme každý den velké kvasy,
Ach ouvé, velké kvasy,
(: Ale teď je doba bledá, :)
Vždyť se už lid od nás šidit nedá,
ach ouvé, šidit nedá.
2. Když Prahu Windischgrätz bombardoval,
V tichosti každý se z nás radoval,
(: Ale když zas pumy schoval, :)
Každý z nás vztekem si vlasy vyrval,
ach ouvé, vlasy vyrval.
3. Když mlejny knížecí pán zapálil,
každý ho z nás za to velmi chválil,
(: Teď máme však platit škody, :)
To radši skočíme hned do vody.
4. Když ještě věřil lid na spiknutí,
Plesalo v radostném srdce hnutí,
(: Ale teď jsou nitky ty tam, :)
Přišlo to najevo, že to byl klam.
5. Když ještě seděli ve vězení,
Těšili jsme se na oběšení,
(: Teď přišli ven, zle je s námi, :)
My se oběsíme zlostí sami.
6. Když hrabě Thun Svornost zapověděl,
Mysleli jsme, že už ji pochoval,
(: Ale teď zas Svornost žije, :)
Ať už všechny hrom zabije.
ach ouvé, hrom zabije.

7. Co jsme jen ouřadům peněz dali,
Aby nás lid za to dřít nechaly,
(: Však ale teď panuje lid, :)
Kdo ho neposlechne, hned bude bit.

8. V Praze jsme všichni teď zahanbeni
A v celém světě jsme jmenováni
(: Sedmašedesátníci, :)
Na domy nám to již píšou kluci.

9. Co jsme my chudáci učinili,
Ach ouvé, učinili,
Lid chce, bychom z Prahy se klidili,
Ach ouvé, se klidili,
(: Proč jen začli revoluci, :)
Čert aby vzal celou koštituci,
Ach ouvé, konštituci.

Kromě výskytu v rukopisném zpěvníku BS 122—69, odkud ji přetiskujeme, je zapsána s ná-
pěvem („Když jsem já chodíval přes ty lesy, ach ouvej, přes ty lesy“) i v dalším žďárském zpěv-
níku BS 124—51. Známe též další dva rukopisné výskyty, oba z poloviny 19. století (BS 158, BS
145) a též o 9 slokách. V bibliografii ČNZ není píseň zachycena. Otisk letáku u *Novotného*, l. c.
270, je bez naší 3. sloky a s některými odchylkami.

13. Když si ty Kurando pán. / Di si do Frankfurtu sám, / nd Panum Kuranda 1 sl at [K.
Havlíček] (BS 122—33). Od tisku ve *Václ.*, str. 125., se náš text liší v 1/1: si, 1/2: Di, 1/4: Tak
tam, 1/8: Monšele, 1/9: zde židů. V bibl. ČNZ je píseň zachycena jen jednou (v r. 1848) a jed-
nou se vyskytuje v adaptaci (ČNZ, zpěvník č. 26). V rukopisných zpěvnících máme zatím zazna-
menáno 9 výskytů a jednu parafrázi (BS 22) „Když jsi Švarzenberku pán, pomoz si z nesnáze
sám (zápis je z doby po r. 1851, ale vztahuje se k roku 1848).

14. M A Ď A R Ů M

1. Madarové hrdí,
Jako kámen tvrdí,
Těší nás, že
Nahlížíte,
Že to s vámi smrdí.

2. Však příčina nejní
K dalšímu horlení,
Slované jen
Dělají to
Nedorozumnění.

3. Nic se jich nebojte,
Na ně se jen strojte,
Vy pánami
Zůstanete,
Jen se upokojte.

Píseň zapsaná v BS 122—71 byla zatím zjištěna jen v Jiříčkově rkp. zpěvníku (BS 190). Její obdoba, začínající slovy: „Maďar krutý, hrubý / Brousí prý si zuby / By šelma proklatá / atd.“ je otištěna u *Václ.*, str. 132. U popěvku je poznačeno, že se zpívá jako „Sedláková dívka“. Popěvek námi zde otištěný je nepochybně složen — podobně jako známý Havlíčkův „Šuselka nám píše“ — na oblíbený nápěv „Na tom pražském mostě“. Otevřenou otázkou zůstává, lze-li jej též přičítat Havlíčkovi. Neumělost dikce by spíše nasvědčovala tomu, že je to popěvek vzniklý mezi lidem.

15. Č E C H Ů M

1. Moji milí Češi, Vaše řeč mne těší; Budte rádi, Že se tolik Němců pořád věší.	2. Němec jest již dávný Váš nepřítel zrádný; Nevěřte mu, Byť se krájel, Vy Čechové žádný.
3. Vysvobodili jste
Nás před nimi jistě,
Pročež budete
Ujištěni
Naší lásky čisté.

O písni, zapsané v BS, 122—72, platí po všech stránkách totéž, co o předchozí.

16. N Ě M C Ů M

1. Moji Němci milí Jako sníh jste bílí, Čechové vás Černit chtějí, Však se hrozně mýlí.	2. Čech jest váš nepřítel, Hříchů plný pytel, Nevěřte mu, Byť se krájel, Panslavismu ctitel.
3. Žádný strach nemějte,
Čechům se vysmějte,
My při starém
Zůstaneme,
Na nás spoléhejte.

Také tato třetí píseň, zapsaná v BS 122—73, má zde (vedle Jiříčka CBS 190) ojedinelý výskyt a patří k oběma předchozím. To potvrzuje i společný nadpis v Jiříčkově zpěvníku pro všechny tři písně „Rozličné odpovědi k rozličným deputacím. Motto: Divide et impera.“ Písně svědčí o tom, že po úspěšném vytvoření „Šuselky“ vznikaly podle tohoto vzoru celé řetězy obdobných popěvků, související se svým vzorem nejen stejnou melodií, ale mnohdy též dikcí a slovními obraty.

17. Moravo, Moravo, / Mořavičko milá! / Co z tebe pochází, / nd Poděbradská (Stará píseň) p tužkou připsáno „1468“, z boku inkoustem „1868“ 9sl (BS 122—30). — Znění pouze o 8 slo-

kách s nápěvem (obvyklým) se vyskytuje v BS 123—3 a znění devítislokové s nápěvem odlišným rytmicky (2/4) i melodicky v BS 124—32. Počtem výskytů ve zpěvnících patří píseň mezi nejrozšířenější. V bibl. ČNZ je celkem 111 výskytů, v rukopisných zpěvnících máme zatím podchyceno 22 výskytů, nejstarší z r. 1848. Pro svou rozšířenost, množství variant a řadu parafrází jak v dělnickém, tak ve společenském zpěvu zasloužila by si monografického zpracování (ovšem po všech stránkách, ne pouze po historické, jak to již učinil *St. Souček* v práci „Dvě pozdní mystifikace Hankovy“ r. 1924 a *B. Václavěk* v článku „Moravo, Moravo, stará píseň vojenská“ v Lid. novinách 12. 3. 1939).

18. My pražští páni, usedlí měšťani. / co jsme vystáli, všude se nám smáli / nd Veselosmutná píseň pražských sedmašedesátníků o vídeňských 50.000 sedmašedesátnících 10sl N [zj „Na Bílé hoře sedláček oře“]. Píseň, nevyskytující se v bibl. ČNZ ani v žádném dalším rukopisném zpěvníku kromě BS 124—49, odkud ji zachycujeme, sleduje téměř bez odchylek leták, přetištěný ve *Václ.*, str. 182. Jen v 10. sloce se odchyluje v 10/3: karabáčem, 10/5: sta, 10/6: pak šupy, šupy, šup.

19. Naděje se vyplnily / Vrátily se zlaté časy, / Hle už se nám zajasnily / České meče, české hlasy! / nd Husitská 2sl at [K. Havlíček] Píseň, šířená od března 1848 v Praze kramářskými tisky (viz otisk u *Václ.*, str. 157), vyskytovala se hojně v tištěných zpěvnících (ČNZ zachycuje celkem 41 výskytů). Náš rukopisný zápis z BS 122—22, mající jen dvě sloky, nesrovnáváme, neboť se v ničem od běžných textů podstatně neliší.

20. Náš tatíček neboštíček / Leda cos věděl / Nám ubohým cikáňatům / nd Cikánova píšťalíčka p. Obzvláštní 5sl (zde čisl. jako 10) at [F. L. Čelakovský] (BS 122—10). Také tato zlidovělá píseň F. L. Čelakovského byla mezi lidem velmi oblíbená nejen v roce 1848, kdy svým jinotajným obsahem dobře vystihovala tehdejší náladu, ale i celé další půlstoletí (v bibl. ČNZ je zachyceno celkem 55 výskytů).

21. Po bitvě na Bílé hoře (Přišla na nás dřímota) A v Čechách se ... nd Vejčitky 9sl at [K. Havlíček]. V bibl. ČNZ je jen jeden výskyt (z r. 1848), ale píseň, jak nám sám B. Václavěk dokládá, žila v lidové tradici ještě velmi dlouho, jak dosvědčuje i hojnost výskytů v rukopisných zpěvnících. Kromě exempláře žďárského (BS 122—23) máme zachyceno ještě dalších 15 zápisů. Nejkratší jsou šestislokové, nejdelší desetislokové. Nejstarší výskyt je z r. 1848, nejpozdější z r. 1895. Od textu, otištěného u *Václ.* str. 114 má náš text následující odchylky: 2/1: vzešlo, 3/3: Němec, 3/4: teď si. 4/3: sem, 4/4: Předc sem dosud, 5/1: sem, 5/2: mně, 5/3: tu vaši, 6/1: sem, 6/3: mně pečeně, 6/4: jste nechali rendlík, 7/1: sem, 8/3: praská policije, 8/4: A ta, 9/1: Kdyby pověděti chtěla, 9/3: bysme ji vyprášili. Kramářská píseň, otištěná u *Václ.* má titul „Bělohorská“ a předepsaný nápěv „Když jsem já ty koně pásal“.

22. Sláva buď vlasti má, / Tys rekův otčina, / Sláva vám vojíni / nd Sláva vlasti 3sl N (BS 124—33) V dalším žďárském rukopisném zpěvníku (BS 122—57) začíná píseň obvyklejším incipitem „Sláva ti vlasti má“. Zlidovělá píseň, jejíž autor není znám, byla velmi rozšířena. Bibl. ČNZ uvádí celkem 82 výskytů, též v rukopisných zpěvnících je podchyceno již 18 záznamů. *Václ.* otiskuje píseň na str. 81.

23. POCTA PRAŽANŮM ZE ZÁPADNÍCH ČECH

1. Statní Pražané,
Vy jste vůdci českých rodů
V zápasení pro svobodu,
By zas prapor Slávy stál,
Ježž nám osud s hradeb svál.

2. Statní Pražané,
Drazí krajané,
Na vás národ hledí v žasu,
Že se u Vás v krásném hlasu
Započalo zvonění
K slavné Slávy vzkříšení.

3. Statní Pražané,
Věrní Sparťané,
Vy jste boží bojovníci,
Světla pravá, pavezníci,
S duší zbožnou rekové,
Jako praví Čechové.

4. Statní Pražané,
Reky chované,
Mysli vaše, srdce vaše,
Pod praporem svobody
V propast kráčí nehody.

5. Statní Pražané,
Svorní Slované,
Vlast již plete vděku věnce
Pro rekovně své milence,
Spěje s věnci v slávy chrám,
Ať tam kvetou věčně vám.

Jediný zatím zjištěný výskyt této písně V. J. Picka je ve žďárském rkp. zpěvníku BS 122—20, odkud ji přetiskujeme. Žádný jiný rukopisný nebo tištěný výskyt nebyl dosud zjištěn.

24. Šušelka nám píše / až z německý říše / by sme přišli / nd Frankfurtský parlament 5sl (BS 122—32) at [K. Havlíček]. Výskyt ve druhém žďárském zpěvníku (BS 124—53) je též pětislokový, ale s nápěvem. Tato Havlíčkova zlidovělá píseň na nápěv „Na tom pražském mostě rozmarýnka roste“ byla - na rozdíl od většiny předchozích - hojně rozšířena i v tištěných zpěvnících (v bibl. ČNZ je zaznamenáno 15 výskytů). Rukopisných výskytů máme zatím zjištěno 13, některé s odchýlnými incipity („Šežulka nám píše“, „Žuželka nám píše“ atd.). Mnoho rukopisných výskytů se objevuje již brzo po roce 1848. Těsně po svém vzniku, ještě v průběhu bouřlivých událostí, byla píseň mnohokrát parafrázována. Jednou z nejzajímavějších parafrází je bojovná píseň Podskaláků proti granátníkům, začínající verši „Windischgrätz nám píše / z ma-lostranské říše“, viz její otisk v edici „Dělnické písně“, str. 88. Žďárské výskyty se liší od otisku u Václ. v těchto podrobnostech: (BS 122—32): 2/1: Aj, 2/3: ste, 3/2: A Čechy však, 3/4: z Frank-furtu, var. 4/3: až jen Kozák, 5/2: švábský parlamente. (BS 124—53) má tyto odchylky: 1/2: z německý, 1/5: kruší, 2/3: ste, 3/4: z Frankfurту, 4/4: fousy, 4/5: vocasem.

25. Ta chrudimská chasa zbraně milovná, / srdce vlasti věrná a krev rekovná / nd Chrudim-ská 4sl (BS 122—6). Žádný jiný tištěný ani rukopisný výskyt písně není znám. Text (melodie není zapsána ani udána) je zajímavý ohlasem husitských myšlenek. Např. v druhé sloce se praví, že Chrudim je plná památek „od Žižkových slavných bojů“ a třetí sloka zní takto:

A kdo syn chrudimský, to je pravý lev,
Husitská mu v nádrách nevychladla krev
Ta slovanská krupěj smělá,
Věřte ona divy dělá
Řeky zjařmí ten slovanský zpěv.

26. NOVÁ PÍSEŇ ŠOSÁCKÁ

1. Těšme se blahou nadějí,
Že zas přijdem v staré stopy,
Že zas bohdá zvítězejí
Naše šosy, naše copy!
Metrnišší ať se vrátí,
Konštituci čert ať schvátí,
Především ať zase platí
Ono zlaté:
pokořujme, potlačujme,
utiskujme, vydírejme,
Taškařme, okrádejme,
Sedláky svlíkejme!
Amen rač to bože dáti,

Bychom mohli zas —
Jak v předešlý čas
Hrdě se vypínati!
pokořujme, potlačujme atd.

2. Dokud bodáky, palaše
Naší moci dávaj síly,
Nepomine vláda naše,
Hlavu sklopí vlček bílý.
Počkejte jen biřicové!
Rány z děl vám budou hráti,
Vy budete tancovati,
My vejskati:
pokračujme, potlačujme atd.

Píseň je parafrází „Husitské“ od J. T. Krova, jež byla též často v r. 1848 zpívána. Kromě výskytu v BS 122, odkud ji přetiskujeme, má ji Jiříček (BS 190) s titulem: „Šosácká, ku potěšení mnohých pánů Franců na světlo vydaná“. Vznikly k ní v té době dodatky, jeden, počínající slovy „Naděje se vyplnily, vrátily se zlaté časy“, pochází patrně od Havlíčka, další („Síla naše skály láme“... atd.) je od nezjištěného autora. Původní píseň Krovova, různým způsobem doplňovaná i uvedenými dodatky, se ve společenském zpěvu hojně rozšířila (v bibl. ČNZ je 69 výskytů) a také v rukopisných zpěvnících (nejstarší zatím zjištěný výskyt je z r. 1844 v BS 185) je - zvláště v době kolem r. 1848 - často zapisována.

27. TŘI HUSITSKÉ PAMÁTKY

[Zpívá se] jako: Petrovický zámek mezi horama.

1. V svaté české vlasti
Sídla Slovanů,
Na ně cizozemci
Kydají hanu,
Dáme jim, dáme jim
Po husitsku cepem svým
Jako na Žižkově
Věčnou odplatu.

2. Němci obklopují
České rozhraní,
Od hor lomož bojů,
Na seš(?) volání,
Přijďte, přijďte, přijďte k nám.
Po husitsku dáme vám
Jak někdy u Oustí
Tam na běhání.

3. Drzým krokem tlapou
 Půdu posvátnou,
 Připravují Čechům
 Propast bezednou;
 Dáme, dáme, dáme všem
 Po husitsku oštěpem
 Jako u Domažlic
 Na rozloučenou.

Píseň, kterou zde přetiskujeme z rukopisného zpěvníku BS 122—7, není známa zatím z žádného jiného rukopisného ani tištěného pramene.

28. Vojín jsem zrozený / Vojínka mne měla / Nad mojí kolébkou / Korouhev se skvěla / nd Píseň vojenská. Slovanská 8sl (BS 122—36).

Píseň, která není zatím z jiných pramenů známa, prozrazuje svou 7. slokou, že je adaptací známé zlidovělé písně J. Tobiáška „Neumřu na slámě, umřu já na koni“.

29. NOVÁ PÍSEŇ

1. Vzhůru Češi, hlavy vztyčte
 Z ponížené poroby,
 Novát vlasti sláva vznesla
 Staré hanby nad hroby,
 Nad námi se Václav svatý
 Zas v povětří vznáší,
 Mečem svým a blesky svými
 Voj nepřatel plaší.

2. Zase chrání plémě svoje
 Jak u Chlumce, Domažlic
 A byt táhlo proti Čechům
 Nepřátelů statisíc,
 Mysl naše — naše děla,
 Srdce — tvrze pevné,
 Láska k vlasti, k rodě svému,
 Naše heslo zjevné.

3. Vzhůru teda, nechať slavné
 Zavzní: Svatý Václave!
 Nechať zmizí jako mlha
 Cizomilství nepravé.
 V sobě kdo krev českou cítí,
 Ať při vlasti stojí,
 Hanba zrádcům, renegátům,
 Ať se Boha bojí!

Píseň, otiskujeme ji z rukopisného zpěvníku BS 122—16, není z jiných pramenů zatím známa. Jejím autorem je podle údaje ve zpěvníku Václav H. Kokořínský, což je zřejmý pseudonym. Nápěv není udán, ale podle rytmu není vyloučeno, že se zpívala na nápěv rakouské hymny „Zachovej nám, Hospodine“.

30. Za dnů mladosti kdo radostné, / modlám cizím se koříš, / kdo k dívce nevinné / nd Píseň společní 5sl N (BS 124—43) at [Fr. Lad. Čelakovský].

Zlidovělá Čelakovského píseň, zhudebněná Škroupem, se šířila hojně již od poloviny čtyři-

cátých let. Kolem r. 1848 začala Čelakovského text vytlačovat parodie K. Havlíčka, začínající verši „Za dnů mladosti kdo radostné / Již za děvčaty rád chodíš“. V téže době vznikaly i jiné parafráze — na př. ve zpěvníku BS 145 se objevila kolem r. 1850 parodie, začínající verši: „Za dnů mladosti kdo radostné / Učením hlavu netrápíš“ atd.

31. Žížka krmil hrůzou vrahy, / Mečem zrak jim čistíval, / nd Žížka 9sl (BS 12—5).

Píseň, vyskytující se ve společenských zpěvnících jen ojedinele (v ČNZ není vůbec zachycena) až ve zpěvníku „Od Šumavy k Tatrám“, který vydal K. J. Barvitijs v Praze r. 1921. Ze žďárského rukopisného zpěvníku (BS 122) ji uveřejnil B. Simonides v Čes. lidu, 1924, str. 380. Z rukopisného zpěvníku sládka Jiříčka, díl. 2,62, ji uveřejňujeme s melodií v edici „Dělnické písně“, čís. 65. Od Jiříčkova textu liší se zápis Pluhařův v těchto drobnostech: 1/3: palcátem vytlouk, 1/5: naši, 1/9: raň! Hurá, hurá, hurá! 3/1: hrady, 3/4: črt, 4/4: zněmčilých knih(!), 5/1: kdyli, 7/1: Čech byl, 7/3: Zavzniž, 8/4: k blaha, 9/4: v zemi. Další rukopisný výskyt jsme našli ještě ve zpěvníku BS 151, pocházejícím asi z poloviny 19. stol., kde je též všech 9 slok.

32. P Í S E Ň O Ž I Ž K O V I

1. Žížka, rek slavné paměti,
notně prášil Němcům hřbety,
dokud jedno oko míval,
nazpaměť se to učíval,
(: slepý naporád je hnět,
vždyť to uměl nazpaměť! :)

2. Kam on kladivem zavadil,
mentinou(?) tisíce zhladil,
on dokázal svému věku:
Čechů krev, že krev je reků!
(: Síle jeho podleh svět,
Vždyť byl krajan, vždyť byl
Čech.:)

3. Rez dávný meč jeho kreje,
Krev německá zas jej smeje,
Němcům zase svrbí kůže:
Nuže! vyprášit se může.
Vzhůru bratři! již je čas,
dejme jim co proto zas!

4. Bratrstvo k svatému boji
silou ohromnou nás spojí,
hojně to pro rány masti,
Svobodu když dáme vlasti!
Pak jí vzejde krásný den,
Až vyženem (Němce) vrahy ven!

Kromě výskytu ve žďárském rukopisném zpěvníku, odkud píseň přetiskujeme (BS 123) — je tu zachycena i melodie — známe zatím jen jeden další výskyt v rukopisném zpěvníku BS 112, jenž pochází (není datován) asi z let 1850—70.

B. Doklady z lidovělých písní ve žďárských rukopisných zpěvnících

33. Bětulinko boubelatá, / Darma se mně vzdaluješ, / Darma ústa cukrovatá, / nd Bětulinka 6 sl at [F. L. Čelakovský] (BS 122—85). Podle bibl. ČNZ vyskytuje se píseň v tištěných prameňech 65×, první výskyt je z r. 1851. V rukopisných zpěvnících jsme ji zatím zachytili 10×, nejstarší výskyt v r. 1845, nejrozsáhlejší verze — 10 slok — je v BS 30 (z r. 1858).

34. Blahý kdo dle povolání, plní povinnosti své, nd Píseň ponocného 5sl N at [A. M. Příbyl] (BS 124—17). V ČNZ je 34 výskytů, nejstarší z r. 1851. V rukopisných zpěvnících zatím zachycena 14×, nejstarší je výskyt zde výše zachycený (z r. 1848).

35. Čím pak to je, že u milosti, / slovíčko „Ty“ tak sladce zní, / nd Slovíčko 6sl N at [A. V. Žitek]. V bibl. ČNZ je 26×, nejstarší výskyt r. 1852. V rukopisných zpěvnících, kde se objevuje píseň 13×, bývají trochu odchylné začátky („Čím as to je“, „Čím jest to“). Je to volný převod německé písně „Wie kommt's, dass bei so vielen Sachen“. Nejstarší rukopisný výskyt je z r. 1845, řada je jich z doby kolem r. 1850, kdy byla píseň velmi oblíbená.

36. Jest to chůze na tom světě, kam se noha šine, / nd Pocestný 6sl N at Fr. Lad. Čelakovský (BS 123–21). Známa zlidovělá píseň je v bibl. ČNZ zaznamenána 45×, 1. výskyt 1851.

37. Kde domov můj, kde domov můj, / Voda hučí po lučinách, / nd-i3 2sl at [J. K. Tyl] (BS 122–26). V bibl. ČNZ je zachycena 125×, první výskyt z r. 1849. Jedinečnou oblíbenost písně potvrzují samozřejmě i rukopisné zpěvníky 44 výskyty, z nichž nejstarší je již z r. 1840! (BS 18).

38. Kde domov můj, kde domov můj? / Kde slovanský větrík věje, / nd-i3 (BS 124–44) inc. 2. sl: Svatopluka hrad kde stojí, inc. 3. sl: Velkomoravská koruna 6sl N.

Variant textu naší nejslavnější písně je velké množství. Zabýval se jimi podrobně před lety J. V. Šmejkal, Píseň písní národu českého, Praha 1935, ale ani zdaleka nevyčerpal ještě vše. Téměř vůbec si nepovšiml variant dělnických (o nich srv. V. Pletka, Dělnické písně na nápěv „Kde domov můj“, Sborník archivních prací 1(1956), jichž dnes známe více než 50.

Variant, zachycený ve žďárském zpěvníku, je kontaminací slovenské parafráze (ovšem počeštěné, viz Šmejkal, l. c. 192) s obdobnými parafrázemi jinými.

39. Když měsíček spanile svítil / Vejvoda Břetislav vstal, / nd Břetislav a Judita 11sl (BS 122–9) at [J. Hukal].

Jedna z velmi rozšířených zlidovělých epických písní. V bibl. ČNZ je 55 výskytů, nejstarší z r. 1851. Monograficky je píseň podrobně zpracována u B. Václavka a R. Smetany, České světské písně zlidovělé, I., str. 183 n. Srovnáme-li však počet výskytů, citovaných u Václavka (pouze 3); s nyní podchyceným stavem, kdy v rukopisných zpěvnících máme zachyceno celkem 36 výskytů, z nichž některé se textově od tištěných znění podstatně odchyľují, ukazuje nám to velkou důležitost rukopisných zpěvníků pro zkoumání zlidovělých písní. Nedostatek sběratelských zápisů písní, zpívaných předchozími generacemi, nemůžeme již nahradit, ovšem máme možnost aspoň částečně je kompenzovat zápisy z rukopisných lidových zpěvníků.

Textové odchylky uvádím ve srovnání s nejstarším tiskem z r. 1819 (viz cit. edici Václavkovu, str. 183 n.):

1/2: Vejvoda, 1/3: ohně, 1/4: sňal, 3/2: Vejvoda ku hradu jel, 3/3: Kde císař v klášterním, 4/2: Vejvoda (bez: své), 4/3: a naměřiv přes žitnoroli, 4/4: zabodav k milence, 5/2: Vejvoda, 5/3: chrámu juž brali, 5/4: Juditu jal, 6/1: Řka: Milenko drahá rychle jen, 6/3: A Judita (bez: jsouc), 7/1: Tu, 7/3: A křičeli zavřete brány, 7/4: Zabraňte, 7/5: Nepuste, 8/1: zavřeli, 8/2: s, 8/3: A vzadu chtěl vrátník dát, 8/4: Mečem již, 8/5: Nad hlavou, 9/1: Tu . . zahoře, 9/3: A Juditu jal, 9/4: pravém, 10/1: prorazil, 10/2: Strašlivě ku bráně jel, 10/4: S milenkou ku vlasti hnal, 10/5: S Juditou ku vlasti hnal, 11/2: po třetí, 11/4: vládkyni, 11/5: Juditu.

40. Když sem mou Milenku vyprovázel domů, / Sed sem si s ní na drn, / nd Vyprovázení 12sl N [at V. Hanka] (BS 124–30). V bibl. ČNZ se uvádí celkem 27×, nejstarší výskyt r. 1851. Z textu je zřejmé, že tu Hanka použil jako předlohy starší kramářské písně (dokazuje to již Truhlář v Athenaeu 1890, str. 49 n.). V rukopisných zápisech, kde se objevila zatím 5×, bývají pozměněné začátky 1. sloky („Když sem svou Lidušku“, „Když jsem mou milenku“).

41. Když zdaleka z modrých hor, slunce vycházelo, hnala Zdenka k silnici, nd Zdenka 7 sl N at [V. Hanka]. V ČNZ zachyceno 26×, nejstarší výskyt 1851. V rukopisných zpěvnících 6×, někde změněno, většinou zkráceno, jen v BS 154 je plných 9sl!

42. Krásná Minko musím jíti, / ach mé srdce bolest cítí. / nd Minka 3sl N at [V. Hanka] (BS 124–3). V bibl. ČNZ je 34×, nejstarší z r. 1851. V rukopisných zpěvnících se vyskytuje 13×, z toho 1× s incipitem „Krásné děvče . . .“. Hanka zde použil jako podkladu Tiedgeho básně „Schöne Minka ich muss scheiden“, jejíž text se u nás též šířil v rukopisných zpěvnících.

43. Luna jasně svítí, / Pojď milenko ven, / Hvězdičky se třpytí. / nd Večer v létě 6sl N at [V. Hanka] (BS 124–65). V ČNZ je uváděno 24 výskytů, nejstarší z r. 1855. Nejstarší rukopisné výskyty jsou již z r. 1848 (celkem jich známe již 9).

44. Má milenka, je dívěnka přeupřímná, / všem i vlídná, zbožná, krásná, / nd Milenka at [Bedřich] 4sl (BS 122–86). V ČNZ 50×, nejstarší výskyt z r. 1851.

Autor písně nebyl zatím plným jménem zjištěn. Našlo se však německé znění z r. 1854, začínající slovy: „Ja mein Liebchen“ (BS 169). V rukopisných zpěvnících se vyskytuje 13×, nejstarší výskyty jsou v 50. letech min. století.

45. Milko když pak řeč žádosti bude splněná? / kdy budu moct říct s radostí / nd Na Milku 11sl N at [V. Hanka] (BS 124–25). V bibl. ČNZ se vyskytuje 13×, nejstarší výskyt z r. 1855. Incipit je tu nejčastěji „Lidko, kdy blahost žádosti“. V rukopisných zpěvnících je 5 výskytů, nejstarší z r. 1831, tedy v roce, kdy Hankovy „Písně“ vyšly. Srovnáním žďárského textu s tímto původním zněním bychom zjistili četné odchylky a 4 nově vložené sloky, neboť Hankův text má jen 7 slok.

46. Pěkně na chodníček / Svítíl mi měsíček / Když sem šel za svou milou / nd Chodníček lásky at Chmelenský [J. Kr] 4sl (BS 122–88). V bibl. ČNZ je 32×, nejstarší výskyt r. 1851, v rukopisných zpěvnících je 13×, nejstarší výskyt z r. 1845.

47. Proč [se] ukrýváte plaché dívčiny, / proč se ukrýváte jako nevinny? / nd Plaché dívčiny 5sl N at [V. Hanka] (BS 124–21). V bibl. ČNZ je 39×, nejst. výskyt 1851, v rukopisných zpěvnících 6×, nejstarší výskyt 1845 (BS 26).

48. Přicházím přímo z Moravy, / an k vám do české země, / nd Píseň Moravana 6sl N at [Fr. J. Vacek-Kamenický] (BS 124–34). V bibl. ČNZ 66×, nejst. z r. 1851. V rukopisných zpěvnících 4×, nejst. z r. 1848 (viz výše).

49. Seděla cikánka u keříčka, / Vůkol ní pěšinkou šla Nanínka, / nd Nanetka s cikánkou 5sl N at [K. S. Šnajdr]. Píseň je ve společenských zpěvnících rozšířena poměrně málo (v bibl. ČNZ jen 6×, z toho 1× pod námi uváděným začátkem a 5× pod „Cikánka seděla . .“), ale v rukopisných pramenech je velmi hojně zastoupena. Nejstarší z 11 zatím známých rukopisných výskytů je již z r. 1840. Také počet slok se v různých výskytech značně liší a kolísá od 5 do 12 slok. Na intenzivní šíření ukazuje i parafráze „Seděla kelnerka pod stolečkem“ z r. 1862 (BS 171).

50. Vlasta uvila jest z růže věnce / Chtíc tím okrášlit zbraň svého milence, / nd Vlasta! 7sl at [A. V. Žitek] (BS 122–90).

V ČNZ je zaznamenáno 36 výskytů, nejstarší r. 1851. V rukopisných zpěvnících je 18×, nejstarší z r. 1844. Je s nápěvem i v dalším žďárském zpěvníku (BS 124–18), kde má 8sl.

51. Zpěvy dcery ducha mého, / Plody ducha slovanského, / Vás posílám do světa, / nd Vlastenecká 4sl at [V. J. Pícek] (BS 122–80). V bibl. ČNZ je 80×, nejst. výskyt 1851, v rukop. zpěvnících 12×, nejst. výskyt 1845–50. Nejčastější začátek „Písně, dcery . .“, někdy též „Spěvy, dcery . .“

52. Že peníze světem vládnou, / Staré příslovi; / Že se jimi divy stanou / nd Společní 4sl at [J. J. Marek] (BS 122–89). V ČNZ zachycena 82×, nejst. výskyt 1851, v rukop. zpěvnících 20×, nejstarší ve 40. letech 19. stol. Už okolo r. 1848 se vyskytují její četné politické parafráze, svědčící o intenzivním šíření písně.

53. Amalije krásu světa, / kýž sem tě byl nepoznal, / nd Lamentací 5sl N (BS 124–7). V ČNZ není zachycena. Kromě žďárského zpěvníku máme ještě doloženu ve 4 dalších (BS 170 z r. 1849 a BS 139 z pol. 19. stol., oba zápisy o 11sl, BS 104 kol. r. 1885 a BS 45 kol. 1900, oba od 6sl). Píseň, jak ukazuje 11slokové znění, je zřejmě kramářského původu.

54. Bledě jak měsíc vycházel, při slunce loučení, Šla do háje dívka krásná, nd Vlasta s hořubinkou 4sl N (BS 124–16) at [A. V. Žitek]. V ČNZ jen 3 výskyty, nejstarší r. 1857, v rukopisných zpěvnících jsou doloženy ještě další 2 výskyty (BS 154 a BS 166, oba z r. 1850).

55. Kam ste [se] poděly časy, když sem já v radost[i] žil; / když sem na tvé černé vlasy nd Spomenutí 8sl N (BS 124–14). ČNZ uvádí 2 výskyty se začátkem „Kam se již poděly časy“

s at K. Horským. V rukopisných zpěvnících je 11 výskytů, některé (např. BS 10 o 14sl, BS 156 o 10sl) ukazují na kramářský původ. Německá předloha začíná veršem „Wo seydt ihr fröhliche Sunden“ (BS 188). Nejstarší rkp. výskyt o 10 slokách je z r. 1836 (BS 198).

56. Na tebe jak pomním milko zlatá, / plamen milosti ctně v srdci mře, / nd Spomenutí na milenku 9sl N (BS 124–15) at [V. Hanka]. V ČNZ zachyceno jen 1× r. 1861, v rukopisných zpěvnících zachyceno 5×, nejstarší výskyt před r. 1847.

57. Pověz proč to roztomilá, co to se mnou je, / Pořád mně to honí sem tam, / nd Tys mě udala 4sl N (BS 124–27). ČNZ je se začátkem „Pověz pak mi roztomilá“ at K. S. Šnajdr v 17 výskytech. V dalších rukopisných zpěvnících nebyla zatím nalezena.

58. Složno, složno bratjo mila / po Slaviji slavnoj, / nd Složno 2sl N at [Ferdo Rusan] (BS 123–2). V ČNZ zachyceno 69 výskytů, nejstarší r. 1849. V rukopisných zpěvnících zachycena 5×, nejstarší výskyt r. 1848–49.

59. Tvě srdce chceš mně dáti, / tak tajně učíš to, / By žádný nemohl znáti, / nd Tajná láska 5sl N (BS 124–28). V bibl. ČNZ není píseň zachycena, v rukopisných zpěvnících je 7× s různými incipity (těž „Srdce své chceš..“, „Chceš-li mně..“). Nejstarší rukopisný výskyt (český) je z r. 1847 (BS 73). Německá předloha, začínající veršem „Willst du dein Herz mir schenken“ je ve 4 rkp. zpěvnících, nejstarší zápis je z r. 1834 (BS 167).

C. Lidové písně ve žďárských zpěvnících

Lidových písní je ve žďárských rukopisných zpěvnících zachyceno celkem 45, z nich většina je ve společenských i rukopisných zpěvnících hojně rozšířena, jen 3 z nich jsou méně časté. Pro úsporu místa uvádím je zde jen velmi stručnými záznamy, bez srovnávacích poznámek.

60. Blaze tomu, kdo nic nemá nd Komu blaze 2sl N (BS 123–15).

61. Černé oči jděte spát, však musíte ráno vstát 7sl N nd Novinka (BS 124–40).

62. Dlouho můj Jeníčku, dlouho domů nejdeš nd Starost o koničky 3sl N (BS 124–41).

63. Hezká si Mařenko bejvala, Dokud si mládence neznala nd Poslední chůze 3sl (BS 122–84).

64. Hněvej ty se na mně, nebo nehněvej, Jen ty mně vždycky pozdravení dej nd Hněv 2sl a část (BS 122–82). Zajímavý je začátek 3. sloky: „Zelená se louka, zelená se dub, Paruka je žlutá, pod ní ani chlup!“ Je to pěkný odraz kritiky šlechty v r. 1848.

65. Chodíval k nám, chodíval z kanceláře písař nd Odbylý písař 2sl N (BS 123–11).

66. Já mám chaloupku na vršku, bez došku, roztrhanou; 4sl N (BS 123–17).

67. Já su dobrý řemeslník z té tre[n]čanské stolice, Já znám dobře.. nd Drotar 4sl N (BS 124–52). Jindy bývá začátek: Já jsem... Já som...

68. Je Sebranský kostelíček, Okolo něj černý les, nd Nová píseň 7sl (BS 122–12). Šířila se nepochybně v kramářské tradici. Jiný začátek bývá: „Ten Sebranský...“

69. Jen jednou za tejděn potěšení moje můžeš přijít, nd Krátké spaní 2sl N (BS 124–37).

70. Kdo má ženu nekáranú, ať si koupí tatar na ňu 4sl N (BS 123–8).

71. Kdybys měla má panenku /:sto ovec:/ nd Upřímnost nad bohatstvím 3sl N (BS 124–38). S nd „Píseň národní“ v BS 122–77.

72. Kdyby moje milá samé pentle byla a všem se líbila 1sl N (BS 123–20).

73. Když jsem já k vám chodíval, tramtalala... , pejsek na mě štěkával nd Píseň národní 3sl N (BS 123–6).

74. Když jsem šel k mej milej / Pes na mne vrčel / Já mu dal kůrčičku / nd Píseň 8sl (BS 122–74).

75. Když jsem u vás sloužil na první leto, / vysloužil jsem si kuřátko za to, / 8sl N (BS 123–7).

76. Když se ten ovísek vyme—, vyme—, vymetával, / ještě mě můj milej nd Nestálý milenec 2sl N (BS 123—13).

77. Když sem plela len, nevěděla sem, co mě mé srdéčko bolí, nd Lítost 2sl N (BS 124—35).

78. Letí letí slaviček, přes dolanský trávníček, za trávníčkem sedne, nd Návrat 5sl N (BS 124—23).

79. Má zlatá Mařenko podívej se, / Jak stojím před frontem, libím-li se / nd Píseň o Mařence 6sl N (BS 124—54) inc. 2. sl: Kdo by tě Mařenko nemiloval, Vždyť ty seš jak by tě vymaloval.

80. Měla jsem holoubka / V truhle zavřeného / On jest mi uletěl / nd Dar na rozloučenou 6sl (BS 122—54).

81. Na bílé hoře, / Sedláček voře, / Má hezkou dceru nd Sedlákova dcera 4sl (BS 122—81). Tato píseň měla řadu mnohaslokových versí (nejdelší např. měla 21 slok), což svědčí o šíření kramářskými tisky.

82. Naninko, mé dítě, vy se mně líbíte, nd Potěcha spomínky 4sl N (BS 124—4).

83. Nechce mě panenka žádná, že je má kapsička prázdná, nd Porada zamilovaného chudasa 4sl N (BS 123—14 a BS 124—45 též s N).

84. Nestarej se ženo má, kde je pivo, tu jsem já, nd Kde bývám 1sl N (BS 123—18 a BS 124—46).

85. Nestůjte mládenci pod okny, pojdte radš do sednice, nd Jakou si vzítí 4sl N (BS 123—12).

86. Panenkám ráječek / Mládencům nebe / Očistec vdovám / nd Píseň 7sl (BS 122—17). Též bývá se zač. „Pankám fialky, mládencům . . . “ „Pannám mládence“ atd.

87. Pásla panenka páva mezi horama sama, jeli tudy páni 4sl N (BS 123—10). Jiný inc.: „Pásla Hanačka páva“.

88. Pivo, pivo červené / Kdo tě bude pivo pít, / Budou-li v tě vodu lít / nd Píseň 4sl (BS 122—91).

89. Pod dubem, za dubem měla jedna dvě, červená jablíčka, dala jedno mě, nd Smlouva 3sl N (BS 124—42).

90. Pod našima okny / Teče vodička: / Napoj mně má milá / nd Národní 3 sl (BS 122—79).

91. Proč bychom veselí nebyli, když nám Pámbůh přeje, / nd Pohnutka k veselosti 2sl N (BS 123—16).

92. Pršivalo, jen se lilo, bývalo blato, ach! bývalo blato nd Neupřimnou lehko opustit 3sl N (BS 124—39).

93. Přiletěl ptáček / Z cizí krajiny, / Přines mi psaní / v něm pozdravení nd Češka a Moravanka 5sl (BS 122—83).

94. Šla má milá na houby, / Ona mně tam zabloudí! nd Píseň 4 sl (BS 122—75).

95. Šla panenka pro vodu, měla pěknou nádobu, potkal jest ji pán, nd Roztlučený džbán 8sl N (BS 123—9).

96. Šly panenky silnicí, silnicí, silnicí, potkali je myslivci, nd Vyvolená panenka 3 sl N (BS 123—19 a BS 124—68). Též se šířila v kramářských versích (např. v BS 139 z pol. 19. stol. je 22sl).

97. U bílého kamena / Je tam hospoda nová / Přijeli tam dva páni / nd Píseň nová 17sl (BS 122—11). U Sušila III/373 je inc.: „Vím já jednu hospodu, je z kamena bramóru.“

98. Včera neděle byla, já sem doma nebyla, / žala sem travičku, nd Nešťasný den 4sl N (BS 124—36). Rozsah některých versí — až 17sl — svědčí o kramářském šíření.

99. Zasněť mně měsíčku přes ty lesy, / Že mně v tom Žďáře již nic netěší nd Píseň 5sl (BS 122—76). Verse s lokálním zabarvením!

100. Zhůru cesta, dolů druhá — / Rozlučme se moje milá! / nd Loučení 6sl (BS 122—55) inc. 3. sl.: „Modré oči, proč pláčete, když vy moje nebudete“. — Někdy též inc.: „Vzhůru cesta . . . “ atd.

D. Přehled použitých pramenů

- BS 10 Zpěvník bez tit. listu, pocházející pravděpod. z rodiny Škardovy ve Skvrňanech. Kraj. mus. Plzeň, zn. 26.294.
- BS 15 Zpěvník Anny Bémové z Cymbálu. Ze sbírky Rud. Hlavy, Semily.
- BS 18 Zpěvník Jana Šimečka z Říмова. Ze sbírky Ireny Janáčkové, Praha.
- BS 22 Rkp. přívazek při „Společ. zpěvníku českém“, 2. rozmn. vyd., Praha 1851. V maj. Vl. Karbusického, Praha.
- BS 26 Obrozenský zpěvníček asi z r. 1845. Ze sbírky Rud. Hlavy, Semily.
- BS 27 Zpěvník Jana Nováka z Košťálova u Semil. Podle opisu Rud. Hlavy ze Semil z r. 1942.
- BS 30 Zpěvník Franze Krista (?) z r. 1858. Ze sbírky Rud. Hlavy.
- BS 45 Zpěvník nezn. majitele z Mrklova a Štěp. Lhoty. Zapůjčeno do ÚEF Praha r. 1957. (Podle mikrofilmu.)
- BS 68 „České písně“ J. Rychtářika z r. 1849. Kraj. museum v Plzni, č. 35.984.
- BS 73 „Písně“ Wenzla Likaře z r. 1847. Kraj. museum v Plzni, č. 31.857.
- BS 101 Česko-německý zpěvník nezn. majitele. Ze sbírky Rud. Hlavy, Semily.
- BS 104 Zpěvník Marie Vlachové ze Semil asi z r. 1885. Ze sbírky Rud. Hlavy, Semily.
- BS 108 Básně a písně Jana Weigerta (před r. 1850). Rkp. knihovny Nár. musea (dále zkracuji KNM) I H 39.
- BS 112 Písně asi z let 1850—70. KNM III G 55.
- BS 114 Sborník písní i básní českých a slovanských asi z r. 1850. KNM II G 24.
- BS 122 Viz popis v úvodu.
- BS 123 Viz popis v úvodu.
- BS 124 Viz popis v úvodu.
- BS 126 Zpěvník písní z pol. 19. stol. KNM V G 119.
- BS 137 „Písně“ z poč. 19. stol. KNM V G 124.
- BS 141 Světský zpěvník z r. 1831. KNM V G 81.
- BS 144 Zpěvník písní z pol. 19. stol. KNM V G 120.
- BS 145 „Lieber-Buch“ L. J. Schlossara z let 1848—54. KNM VI G 29.
- BS 151 Zpěvník českoněmecký z pol. 19. stol. KNM V G 87.
- BS 154 Věnc z písní vlasteneckých. W. A. Meschtany. KNM IX E 70.
- BS 156 Sborník písní z pol. 19. stol. KNM X C 53.
- BS 157 Sborník písní z pol. 19. stol. (svazek 2.) KNM V G 103.
- BS 158 Sborník písní z pol. 19. stol. (svazek 3.) KNM V G 103.
- BS 165 Zpěvník Václava J. Pelikána s Havličkovými písněmi. Ze sbírky Rud. Hlavy, Semily.
- BS 166 „Básně a zpěvy.“ Sebral Václav Jar. Pelikán. Ze sbírky R. Hlavy, Semily.
- BS 167 „Sbírka německých písní“. V. J. Pelikán, 1834. Ze sbírky R. Hlavy, Semily.
- BS 169 „Der Freundling“. Zpěvník Jos. Holeho ze Dvora Králové. KNM X G 71.
- BS 170 „Sbírka písní“ Jana Weigerta z r. 1849. KNM XI F 37.
- BS 171 „Český zpěvník“ F. K. Reichla z r. 1862. KNM X E 51.
- BS 182 Vojenský zpěvník A. Štěpána ze Bzí u Ž. Brodu. 1891—94. Ze sbírek R. Hlavy, Semily.
- BS 185 „České písně“ Jana J. Lípy z r. 1844. Rkp. Univ. knihovny, Praha, sign. XVII J 24.
- BS 188 Zpěvník nezn. majitele s čes. a něm. písněmi z r. 1849. UKP, sign. XVII G 57.
- BS 189 Carmina diversi generis. I. Pars. Venceslaus Z...ý. Rkp. KNM XVIII D 77.
- BS 190 Rkp. zpěvník sládky Karla Marie Jiříčka. Díl I. 1845—58. Rkp. KNM III E 15.
- BS 191 Rkp. zpěvník téhož, díl II. 1845—58. Táž sign.
- BS 198 Sbírka Českých Písní obětovaná Mari Hádek. 1836. Rkp. KNM III E 15.
- BS 202 Slovanka. Sbírka národních a milostných písní českoslovanských. P. Vít Runt, Teplá r. 1857. Rkp. Strahov, D F V 52.

Ze Státního archivu v Brně